

Pavel Hošek – A bohové se vracejí: proměny náboženství v postmoderní době (2012)

Martina Henrichová

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni
HenrichovaM@seznam.cz*

AUTOR knihy, vedoucí katedry religionistiky na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy, se zabývá vztahem religionistiky a teologie, teologie a kultury. Zároveň je také kazatelem Církve bratrské a otcem čtyř dětí. Jeho vztah k víře je možná o to niternější, že si k ní cestu musel najít sám. Vyrostl v intelektuálním prostředí a o otázky víry a smyslu života se začal intenzivněji zajímat, když v 19 letech vážně onemocněl. Jeho životní náplní se stalo úsilí o dialog mezináboženský, ale také dialog mezi věřícími a nevěřícími. Jak popsal v rozhovoru pro internetový server PrimeNet, chce společnost zbavit předsudků, že víra je jen pro nevzdělance. Naopak, může jít ruku v ruce s vědou. Stejně jako jemu blízký C. S. Lewis zastává názor, že křesťanství může člověku poskytnout solidní názor na svět zahrnující pohled na kulturu, umění, sport i vědu (Hošek 2014).

Hoškova útlá publikace „A bohové se vracejí“ představuje velice vydařené shrnutí měnící se náboženské situace v období od novověku po současnost. Klíčová témata zde tvoří sekularizace, návrat náboženství do veřejné sféry v posledních čtyřiceti letech, současné podoby náboženství v postmoderní společnosti a specificky česká situace. V poslední, páté, kapitole autor problematiku obohacuje o své vlastní stanovisko týkající se působení současné církve, jejich možností, jak odpovídat na danou kulturní situaci, i chyb, kterých se dopouští.

Proč autor zvolil právě název „A bohové se vracejí“? Po ústupu náboženství lze „návrat bohů“ v postmoderní společnosti spatřovat zejména ve třech jevech: v návratu náboženství do politiky, ve vzniku a rozvoji „nových náboženských hnutí se sklony k sektářství a fundamen-

talismu“ a v „oživení zájmu o spiritualitu“ (s. 44). Aby však bylo jasné, odkud se bohové vracejí, je na začátek zařazen prolog „Náboženství v tradiční společnosti“. Zde ještě náboženství funguje jako síla držící společnost pohromadě, jako záruka společenského řádu a základ společenské hierarchie. Zároveň legitimuje právo, politiku, morálku, umění a všechny ostatní složky společenského života (s. 12).

Knihy vznikla na základě autorových přednášek o proměnách náboženství v postmoderní době. Autor nepoužívá poznámky pod čarou či odkazy na stránky použité literatury, pouze na konci knihy uvádí bohatý seznam literatury. Pro mě osobně záměrné vynechání poznámek činí knihu čtivější a kompaktnější. Autor tím poměrně dobře dosáhl svého záměru předložit nám jednotlivá témata jako ucelený „příběh“ postupného slábnutí a následného zesílení a návratu náboženství (s. 10).

Knihy je dále rozdělena do pěti hlavních kapitol. V první kapitole nazvané „Náboženství na ústupu“ se autor věnuje sekularizaci a ateismu jako základním trendům náboženství západní kultury v uplynulých dvou stoletích (s. 17–36). Tím navazuje na B. R. Wilsona, který bývá označován jako jeden z hlavních představitelů tzv. sekularizační teze, a další klasické autory, např. D. Martina, P. L. Bergera či T. Luckmanna. Důležitou součástí první kapitoly tvoří také popis odlišné náboženské situace na evropském a americkém kontinentu (s. 37–44).

Druhá kapitola „Náboženství se vrací“ obsahuje popis kulturní a náboženské situace od 70. let po současnost. Náboženství se opět začalo vracet do veřejného prostoru, v prostředí křesťanských církví se rozvinula různá obrodná hnutí a ostrá kritika sekulární kultury (s. 45–51). Hošek varuje před stoupající přitažlivostí různých sektářských a fundamentalistických skupin a nebezpečím přerodu fundamentalismu ve fanatismus, vedoucí k násilí a terorismu. V duchu své celoživotní snahy o mezináboženský dialog nabádá proti sobě stojící strany fundamentalistů a liberalistů, aby sebou vzájemně nepohrdaly, ale naopak se snažily o vzájemné naslouchání a porozumění. Náboženství, často využívané jako zdroj legitimacy teroristického násilí, by podle Hoška mělo být také součástí řešení problémů s terorismem. Křesťanská církev by prý neměla tento problém ignorovat, ale nabídnout mírumilovné a konstruktivní řešení. Hošek se domnívá, že silové a konfrontační ře-

šení situaci většinou jen zhoršuje (s. 51–61). Současné události, vznik Islámského státu a teroristické útoky po celém světě, před nás staví otázku, zda je ještě náboženský dialog vůbec možný. Spadá ještě řešení této krize do kompetence církve, nebo by se měli státníci zamyslet nad změnou imigrační politiky? Tento názor zastávají i někteří křesťanští politici (Bartošek 2015, 7). Když před více než dvaceti lety na nebezpečí střetu s islámskou civilizací poprvé ve své teorii o „Střetu civilizací“ upozorňoval Samuel Huntington, bohužel mu nebyl věnován dostatek pozornosti. Přesto, že Huntingtonova kniha sklídila velký ohlas ve vědeckých kruzích, ať už pozitivní, či negativní, málokterý politik si zřejmě v té době již islámskou hrozbu uvědomoval.

V kapitole „Náboženství a postmodernita“ autor vymezuje pojem postmodernity, a to zejména ve vztahu k jejímu předchůdci – modernitě. Vychází např. z děl Gillese Lipotevskyho či Zygmunta Baumana. Tam, kde modernita, jdoucí ruku v ruce s emancipací od náboženství, tradice a zpátečnictvím, neobstála, nastupuje postmodernita. Po dvou světových válkách, neúspěchu kolonialismu i obou totalitních režimů přichází postmodernita s nedůvěrou k pokroku, vládě rozumu a velkým narativním příběhům (s. 63–66). Postmoderní kulturu autor přirovnává k tržnici, kde vládne zákon nabídky a poptávky. Zbožím, po němž v posledních desetiletích výrazně roste poptávka, se stává i posvátno. Rituální pomůcky, meditační kursy a různá duchovní literatura jdou na odbyt i v tak sekularizovaných společnostech, jako je česká. Přesto, že v takových zemích vliv tradiční církevní religiozity a náboženských institucí na soukromí jednotlivců klesá, podle statistik dochází k nárůstu religiozity a spirituality projevující se např. v zájmu o horoskopy, amulety apod. (s. 70–78).

O aktuálnosti tohoto tématu svědčí také článek Jiřího Vavroně, který vyšel nedávno v deníku Právo. Ten např. uvádí, že v horoskopy, magii, amulety či jiné nadpřirozené jevy věří dokonce polovina dospělých Čechů, k léčitelům dochází 33 % Čechů a 46,5 % z nás má pozitivní vztah k paranormálním jevům (Vavroň 2014, 1).

V předposlední kapitole autor popisuje současnou náboženskou situaci v České republice a její historické kořeny, a osvětluje pojem „český ateismus“. Podrobněji se pak věnuje např. náboženské situaci v době komunismu či po Sametové revoluci (s. 85–101).

Hošek stejně jako např. sociolog Zdeněk Nešpor a historik Ota Halama hledá historické kořeny nízké míry klasické české religiozity. Mohou jimi být násilná rekatolizace po třicetileté válce a modernizace v 19. století (Hošek 2012, 86–89), nacionalismus v 19. století (Nešpor 2010, 9–11) nebo nedokončená christianizace Evropy a přetrvávání pohanství (Halama 2006, 56–59). O odklonu od tradičních církví, stoupajícím zájmu o spiritualitu a esoteriku v českých zemích a tzv. „českém ateismu“ píše kromě již zmíněného Nešpora např. sociologové Lužný, Fiala, Hamplová, z religionistů stojí za zmínku práce Davida Václavíka.

Autor nejvíce vyjadřuje své vlastní názory v poslední, páté, kapitole s titulem „Postmodernita a evangelium“. Zabývá se úlohou církve v současnosti a chybami, kterých se dopouští. Církve „současnému člověku příliš nerozumí“, a ani se o to nesnaží. Její konzervativnost a neochota přizpůsobovat se rychle se měnícím módním trendům ve svých důsledcích vede k tomu, že často „odpovídá na otázky, které nikdo neklade“ (s. 113). Čeští křesťané by se měli snažit, jak upozorňoval již Tomáš Halík, orientovat v současné kultuře a hledat společná témata (např. vysoké hodnocení těla, tělesných smyslů, sexuality, intuice, fantazie, emocionality či mezilidských vztahů). Aby křesťané současným lidem rozuměli, a naopak, musejí se nejprve podle Pavla Hoška naučit mluvit jejich řečí tak, jako to činil Ježíš. Současní křesťané musejí tedy svá podobenství vztahovat k tématům, která zajímají postmoderního člověka. Důležité podle něho je, aby církev nefungovala jako organizace či instituce, ale jako společenství a prostředí autentického setkávání. Křesťané by vzhledem ke změně kulturní situace měli rozvíjet vnitřní modlitbu, rozjímání či mystickou spiritualitu (s. 103–132).

První úlohu, dle mého názoru, plní některá současná křesťanská společenství celkem úspěšně. Moje vlastní několikaletá zkušenost s věřícími scházejícími se kolem plzeňské františkánské komunity mi ukázala, že společné aktivity jejích členů vedou k utužování sounáležitosti tohoto společenství. Jeho neformální prostředí láká mnoho nových „zájemců o víru“ i z řad mládeže, z nichž mnozí později konvertují. Společenství se svou přístupností a otevřeností široké veřejnosti poměrně dobře přizpůsobilo postmoderní kultuře a pro současného člověka toužícího po duchovním přesahu představuje přitažlivou variantu. Setkávání se v podobné

komunitě může víru člověka utužit, společné modlitby mohou přinést pocit, že někam patří. Na druhé straně z autorova vlastního životního příběhu vyplývá, že cesta k víře a Bohu je ryze individuální záležitostí. Stejně tak rozhovor s Bohem a vztah k němu, dle mého názoru, těžko zprostředkuje sebevíc působivé kázání, ale musíme se jim nejprve otevřít ve svém nitru. To je ostatně Ježíšovo poselství...

Na závěr bych se ráda krátce zamyslela nad tím, pro koho je vlastně kniha určena a komu ji lze doporučit. Na rozdíl od Hoškových odborných publikací jde tato kniha méně do hloubky a sám autor ji prezentuje jako „populární uvedení do tématu“ (s. 8). Pro laika představuje kniha poněkud náročnou četbu a snaha o co nejširší záběr částečně narušuje kontinuitu textu. Cíle se však autorovi podařilo dosáhnout, jako seznámení s danou tematikou je velice zdařilá.

Hošek, Pavel. 2012: A bohové se vracejí: proměny náboženství v postmoderní době. Jihlava: Mlýn.

POUŽITÁ LITERATURA

Bartošek, Jan. 2015. „Islamizace Evropy už začala.“ *Právo* 25/ 9 (12. 1. 2015): 7.

Halama, Ota. 2006. „Úvaha o kořenech českého ateismu.“ In *Český ateismus – příčiny, klady, zápory : sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.–28. ledna 2005*, ed Kitta, Michal, 56–59. Benešov: Eman.

Hošek, Pavel. 2014. *PrimeNet*. Viděno 15. 12. 2014. <http://www.prime-net.cz/pribehy/pavel-hosek>.

Nešpor, Zdeněk, R. 2010. *Náboženství v 19. století: nejčirkevější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Praha: Scriptorium.

Vavroň, Jiří. 2014. „Věříme magii, kartáčkám, amuletům.“ *Právo* 24/ 303 (31. 12. 2014): 1,2.

Markéta Křížová – Otroctví v Novém světě od 15. do 19. století (2013)

Filip Strych

*Katedra historických věd, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni
filip.strych@hotmail.com*

FENOMÉN otroctví patří mezi nejpálčivější problematiku spojenou především s novověkým kolonizováním Latinské Ameriky, Karibiku a později i Severní Ameriky. Nejednalo se pouze o podrobení místních obyvatel jakožto otroků, ale rovněž je nutné připomenout transporty z otročených původních obyvatel především ze západního pobřeží Afriky do výše zmíněných destinací. Dělo se tak v rámci trojúhelníkového obchodu mezi Evropou, Afrikou a Amerikou. Evropské lodě přivážely do Afriky průmyslové zboží (většinou kovové předměty, bavlněné látky, střelné zbraně), které směňovaly za africké otroky. Ty následně přepravovaly do Nového světa, kde se odehrála další část „směnného obchodu“ za koloniální zboží putující zpět do evropských přístavů a dále ke spotřebitelům na starém kontinentu. Recenzovaná kniha Markéty Křížové *Otroctví v Novém světě* se zabývá právě touto problematikou.

Autorka publikace, Markéta Křížová, vystudovala etnologii a historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde nyní působí ve Středisku iberoamerických studií. Mezi její hlavní zájmy patří indiánské kultury Nového světa a koloniální dějiny Ameriky. Vydala odborné monografie *Ideální město¹ v divočině* a *The Strength and Sins of this Western World²*.

Recenzovaná kniha, obdobně jako většina knih vycházející v nakladatelství LN, má charakteristický přebal, a lze ji tak snadno rozpoznat. Na její obálce nalezneme vyobrazení z aukce otroků ve Virginii. Stejně tak i grafická úprava vychází z jednotného stříhu „lidovek“;

1 Křížová, Markéta. 2007. *Ideální město v divočině*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

2 Křížová, Markéta. 2008. *The strength and sins of this western world*. Praha: Karolinum.